

Łukasz Duda, Jakub Kociubiński

Realizacja ochrony własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na podstawie orzeczenia *Lithgow i inni*

1. Zasada poszanowania mienia na podstawie art. 1 Protokołu 1

Podstawowym zagadnieniem niniejszego opracowania jest kwestia legalności pozbawiania mienia. Kto i na jakich warunkach może tego dokonać? Kiedy państwo może pozbawić własności swoich obywateli i w jaki sposób zobowiązane jest im to zrekompensować? Na jakich zasadach określa się wysokość przyznawanego odszkodowania?

Ochrona własności budziła duże kontrowersje już na etapie redagowania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Ścierały się tu dwie przeciwstawne koncepcje. Pierwsza, reprezentowana przez Wielką Brytanię, głosiła, że własność jest prawem ekonomicznym i jej ochrona w ogóle nie powinna znaleźć się w tekście, który dotyczy praw politycznych. Drugi pogląd, który podzielały Francja i Irlandia, głosił, że prawo do poszanowania mienia jest tak ściśle powiązane z wolnością, że stanowi podstawę funkcjonowania każdej rodziny i dlatego zasługuje na miejsce w tworzonej Konwencji⁵⁸⁴. Te kontrowersje sprawiły, że przepis o ochronie prawa własności nie znalazł się w tekście Konwencji, a pojawił się dopiero w art. 1 Protokołu nr 1 z 1952 roku, którego przyjęcie było efektem kompromisu, jaki zawarły państwa Rady Europy⁵⁸⁵.

System Konwencji, mimo zastosowania w tekście pojęcia „mienie”, odnosi ochronę do własności⁵⁸⁶. Oznacza to, jak się powszechnie uważa, że chroni on własność, nie sankcjonując prawa do niej. Główny nacisk położony jest przede wszystkim na własności nabytej, pomijając zagadnienie bardziej sprawiedliwego podziału dóbr. Znajduje to również potwierdzenie w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw

⁵⁸⁴ *Travaux Préparatoires*, tom 7, s. 134–136.

⁵⁸⁵ Opracowanie jednolitego tekstu w języku polskim przygotowane przez M.A. Nowickiego na podstawie *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11, Council of Europe*, H/INF(97) 6 (rev.), z uwzględnieniem tekstu protokołu nr 1, opublikowanego w Dz.U. z 1995 r., nr 36, poz. 175, oraz tekstu protokołu nr 11, opublikowanego w Dz.U. z 1998 r., nr 147, poz. 962. Zob. też: A. Bieńczyk-Missala, *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór dokumentów*, Warszawa 2008.

⁵⁸⁶ Orzeczenie *Marckx v. Belgia* z 13.06.1979 r., ECHR, seria A, nr 31.

Człowieka („Trybunału”)⁵⁸⁷. Na kanwie tego orzecznictwa nie pozostawia wątpliwości fakt, że z art. 1 Protokołu nr 1 należy wyłonić trzy normy: prawo do poszanowania mienia, zakaz pozbawienia własności bez spełnienia dodatkowych warunków oraz warunkowe uprawnienie państwa do uregulowania sposobu korzystania z mienia⁵⁸⁸.

Definicja mienia nie jest związana jedynie z własnością rzeczy, ponieważ jest ono rozumiane autonomicznie. Stąd także odmienne prawa i korzyści majątkowe mogą być uważane za mienie⁵⁸⁹. Na gruncie orzecznictwa pojęcie mienia jest interpretowane na tyle szeroko, że odnosi się je do – pozwalających się wytłumaczyć – korzyści majątkowych określonych podmiotów. Dlatego obejmuje ono, poza rzeczami materialnymi, wierzytelności, roszczenia, środki pomocy, do których ma się uprawnienie, własność intelektualną, a także prawa autorskie, patenty i szeroko rozumianą własność intelektualną⁵⁹⁰. Za mienie w rozumieniu art. 1. Protokołu nr 1 – zgodnie z orzeczeniem Trybunału w sprawie *Van Marle i inni przeciwko Holandii* – w pewnych okolicznościach uznaje się także klientelę firmy⁵⁹¹. Z tejże przyczyny wykreślenie z listy adwokatów stanowi naruszenie zasady poszanowania mienia, ponieważ pozbawia adwokata posiadanej przez niego klienteli⁵⁹².

Poszanowanie mienia oznacza możliwość nieskrępowanego korzystania z niego. Tym samym wynika z niego ogólny zakaz ingerencji ze strony administracji, sądów czy pracodawcy, której celem byłoby pozbawienie czy ograniczenie własności. Ta zasada odnosi się również do podobnej ingerencji ze strony osób prywatnych, która powinna być

⁵⁸⁷ S. Jarosz-Żukowska, *Prawo do własności*, [w:] A. Florczak, B. Bolechow (red.), *Prawa i wolności I i II generacji*, Toruń 2006, s. 286.

⁵⁸⁸ *Ibidem*, s. 287.

⁵⁸⁹ Orzeczenie *Sporrong i Lönnroth v. Szwecja* z 23.09.1982 r., skargi 7151/75 i 7152/75A, 52, § 61; por. również np. *Holy Monasteries v. Grecja* z 9.12.1994 r., A. 301-A, § 56; *Phocas v. Francja* z 23.04.1996 r., RJD 1996-II, § 51; *Matos e Silva v. Portugalia* z 16.09.1996 r., RJD 1996-IV, § 81; orzeczenie *National & Provincial Building Society v. Wielka Brytania* z 23.10.1997 r., RJD 1997-VII.

⁵⁹⁰ L. Leszczyński, B. Liżewski, *Ochrona praw człowieka w Europie. Szkic zagadnień podstawowych*, Lublin 2008, s. 114.

⁵⁹¹ Orzeczenie *Van Marle i inni v. Holandia* z 26.06.1986 r., skargi 8543/79; 8674/79; 8675/79; 8685/79, A.101, § 41–42.

⁵⁹² M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo. Tom II. Prawo do życia i inne prawa*, Kraków 2002, s. 1295.

udaremniona przez działania władz publicznych⁵⁹³. W sytuacjach spornych organy Konwencji dążyły do klarownego podkreślenia różnicy między pozbawieniem mienia a warunkami korzystania z niego. Pozbawienie go wyraża się w zmianie jego właściciela. Na gruncie systemu praw człowieka dotyczy to głównie sytuacji, w których zmiana ta następuje na rzecz władzy publicznej⁵⁹⁴. Według stanowiska Europejskiej Komisji Praw Człowieka istnieje możliwość postawienia zarzutu ingerencji w prawo własności wynikające z art. 1 Protokołu nr 1 w sytuacji, gdy władze publiczne przynajmniej w niewielkim stopniu przyczyniły się do naruszenia zasady w postaci ingerencji⁵⁹⁵.

Zarówno pozbawienie własności, jak również ograniczenie swobody korzystania z niej powinny realizować uprawniony cel oraz muszą być proporcjonalne. Świadczy o tym orzeczenie Trybunału w sprawie *Sporrong i Lönnroth v. Szwecja*, zawierające sformułowanie o „właściwej równowadze” między potrzebami wynikającymi z ogólnego interesu społeczeństwa i wymaganiami związanymi z ochroną podstawowych praw jednostki. Równowaga ta nie istnieje zaś w przypadku nałożenia na jednostkę nadmiernego ciężaru. Pogląd Trybunału został wyrażony w nawiązaniu do ogólnej zasady poszanowania mienia znajdującej się w pierwszym zdaniu akapitu pierwszego art. 1 Protokołu nr 1. Natomiast poszukiwanie tej równowagi można dostrzec w całej konstrukcji omawianego artykułu⁵⁹⁶.

Sformułowanie „interes publiczny” znajdujące się w drugim zdaniu pierwszego akapitu art. 1, podobnie jak pojęcie „interes powszechny” z drugiego akapitu tegoż artykułu, powinno być szeroko rozumiane. Przede wszystkim regulacje zezwalające na wywłaszczenie wiążą się zazwyczaj z koniecznością uwzględnienia racji politycznych, społecznych i gospodarczych, na których temat pojawiają się w krajach demokratycznych różnorodne opinie. Władza publiczna posiada dostęp do korzystania z szerokiego marginesu swobody podczas dokonywania oceny konieczności wywłaszczeń lub uchwalenia rozmaitych przepisów dotyczących korzystania z mienia. Decyzje w tych sprawach powinny zawsze respektować

⁵⁹³ L. Leszczyński, B. Liżewski, *op. cit.*, s. 114.

⁵⁹⁴ *James i inni v. Wielka Brytania*, wyrok z 21.02.1986 r., A 98.

⁵⁹⁵ Decyzja *B. i M. v. Szwecja* z 12.10.1982 r., skargi 8588/79 i 8589/79.

⁵⁹⁶ Por. art. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 20.03.1952 r., ETS/STE nr 5 (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284), zmieniona Protokołem nr 11 z 11.05.1994 r. (Dz.U. z 1998 r., nr 147, poz. 962).

różne uwarunkowania sytuacji wewnętrznej w konkretnym państwie, co Konwencja z kolei pozostawia jego władzom⁵⁹⁷.

Zaznaczone w art. 1 Protokołu nr 1 „ogólne zasady prawa międzynarodowego” mają zastosowanie wyłącznie do własności należącej do cudzoziemców. Konsekwencją tych zasad jest obowiązek uiszczenia odszkodowania. Zdarzać się natomiast mogą sytuacje usprawiedliwionego pozbawienia mienia własnych obywateli bez rekompensaty, ale tylko i wyłącznie w wyjątkowych przypadkach. Trybunał podkreślił, że bez takiej regulacji ochrona prawa własności w dużym stopniu byłaby jedynie iluzoryczna, a nawet nieskuteczna. Pozbawienie własności bez rekompensaty finansowej będącej w rozsądnych relacjach do jej wartości uważane jest za ingerencję nieproporcjonalną. Istotne jest to, że art. 1 Protokołu nr 1 nie zapewnia jednak prawa do pełnej rekompensaty w każdych okolicznościach, o ile uprawnione cele związane z „interese publicznym”, a wśród nich reforma gospodarcza lub zmierzanie do większej sprawiedliwości społecznej, zmuszają do zapłaty odszkodowania poniżej określonej wartości rynkowej⁵⁹⁸.

Mimo że drugie zdanie pierwszego akapitu art. 1 Protokołu nr 1 nie zawiera żadnego wyraźnego wymogu proceduralnego, przepis ten zawiera zakaz arbitralności. Zakaz ten w ramach procedury pozbawiania własności obejmuje możliwość przedstawiania argumentów stron oraz kontestowania istoty i samej procedury, co ma być możliwe w postępowaniu przed organem państwa⁵⁹⁹. Zdecydowane lekceważenie reguł proceduralnych dotyczących pozbawienia własności dokonuje się samo lub w połączeniu z innymi okolicznościami i może oznaczać naruszenie zasady, iż pozbawienie własności ma miejsce tylko w warunkach określonych przez prawo⁶⁰⁰. Procedura powinna udzielać rozsądnej możliwości zaprezentowania argumentów stron i kwestionowania środków będących ingerencją w prawo zapewnione w tym artykule. Nie istnieje natomiast obowiązek, aby organy rozpatrujące odwołanie były sądami w rozumieniu art. 6 Konwencji⁶⁰¹.

⁵⁹⁷ M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 1297.

⁵⁹⁸ Orzeczenie *James i inni v. Wielka Brytania* z 21.02.1986 r., A. 98, § 54, 64, 69 i 73; *Holy Monasteries v. Grecja* z 9.12.1994 r., A. 301-A, § 71.

⁵⁹⁹ M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 1298.

⁶⁰⁰ Raport *H. v. Finlandia* z 5.04.1995 r., skarga 18507/91, § 129.

⁶⁰¹ Orzeczenie *AGOSI v. Wielka Brytania* z 24.10.1986, A. 108, § 55.

Drugi akapit art. 1 Protokołu nr 1, który zezwala na regulację sposobu korzystania z mienia, daje państwom możliwość wprowadzenia przepisów, które uważają za konieczne w interesie powszechnym. Przykładami kontroli korzystania z mienia są ograniczenia swobody kształtowania warunków najmu lokalu, decyzje o odmowie zezwolenia na budowę lub o zakazie budowy na określonym terenie lub przez określony czas czy ograniczenia sprzedaży nieruchomości. Państwa korzystają z szerokiego wachlarza swobody wyboru środków. Trybunał jedynie kontroluje, czy cel wprowadzenia takich regulacji zgodny jest z Konwencją i czy zastosowane środki są do niego proporcjonalne⁶⁰². Oznacza to, że zmiana właściciela na rzecz państwa może dokonać się np. w postaci obowiązku odsprzedaży na żądanie władz gruntów kupionych podczas przetargu⁶⁰³.

Ważny, jeżeli nie najważniejszy, i wrażliwy element prawa do poszanowania mienia stanowi odszkodowanie, które przysługuje w przypadku pozbawienia własności. Z jednej strony przyznanie rekompensaty jest zasadą, a z drugiej – powinno to być odszkodowanie słuszne. Najbardziej kontrowersyjną kwestią pozostaje konieczność szacowania, czyli miarkowania odszkodowania. Zgodnie z obowiązującym orzecznictwem nie istnieje zasada stwierdzająca w każdym przypadku obowiązek przyznania pełnego odszkodowania. Istnieją bowiem pewne okoliczności, takie jak sytuacja gospodarcza państwa, czy zasady sprawiedliwości społecznej, które są kwalifikowane do standardu interesu publicznego, a dzięki temu mogą uzasadniać niepełne odszkodowanie. Problem rekompensaty może dotyczyć mienia pozostawionego poza granicami kraju na skutek wydarzeń historycznych. Również w takich sytuacjach państwo nie jest zwolnione z wypełnienia swoich obowiązków w zakresie odszkodowania, nawet jeżeli mienie pozostawione było nie tylko przed objęciem danego państwa jurysdykcją Trybunału, ale także przed uchwaleniem Konwencji⁶⁰⁴.

Kwestia sposobu korzystania z własności należy również do kontrowersyjnych, niektóre bowiem ograniczenia wprowadzane przez władze publiczne mogą ograniczać prawo własności do tego stopnia, że właściciel nie ma możliwości decydowania o swojej własności i w

⁶⁰² M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 1298.

⁶⁰³ Orzeczenie *Hakansson i Sturesson v. Szwecja* z 21.02.1990 r., Publ. ECHR, seria A, nr 171.

⁶⁰⁴ Orzeczenie *Broniowski v. Polska* z 22.06.2004 r. skarga 31443/96.

efekcie ma miejsce faktyczne wywłaszczenie⁶⁰⁵. Najczęściej ograniczenia te odnoszą się do określenia warunków najmu lokalu, zakazów zabudowy w ogóle lub zabudowy określonego rodzaju oraz warunków sprzedaży nieruchomości. Takie ograniczenia mogą odnosić się także do kwestii uwarunkowanych problemami międzynarodowymi⁶⁰⁶. W sprawie możliwości swobodnego kształtowania cen najmu standard orzecznicy wymaga starannego wagi racji interesów właściciela oraz interesów najemców⁶⁰⁷. Prawo do własności jest klasycznym przykładem prawa zaskarżalnego, a zatem nie powinno być jakichkolwiek obaw co do możliwości sprawowania jurysdykcyjnej kontroli przez międzynarodowy sąd⁶⁰⁸. Stąd też druga część powyższych rozważań została poświęcona orzecznictwu ETPCz w kwestii miarkowania odszkodowania za pozbawienie mienia.

2. Brytyjska ustawa nacjonalizacyjna z 1977 r.

W roku 1974 w Zjednoczonym Królestwie odbyły się wybory, które wygrali laburzyści. Realizując obietnice wyborcze, uchwalili w 1977 roku *Aircraft and Shipbuilding Industry Act*⁶⁰⁹, nacjonalizujący niektóre firmy przemysłu lotniczego i stocznioowego⁶¹⁰. Termin nacjonalizacji (*Vesting*

⁶⁰⁵ Por. cytowane już orzeczenie *Sporrong i Lönnroth v. Szwecja* z 23.09.1982 r., Publ. ECHR, seria A, nr 52.

⁶⁰⁶ Orzeczenie *Loizidou v. Turcja* z 23.03.1995 r., skarga 15318/89, ECHR, seria A, nr 310.

⁶⁰⁷ Orzeczenie *Hutten-Czapska v. Polska* z 22.02.2005 r., skarga 35014/97.

⁶⁰⁸ S. Jarosz-Żukowska, *Prawo do własności...*, s. 31. Por. *Travaux preparatoires*, tom 7, s. 134–136.

⁶⁰⁹ Pełna nazwa aktu to: *An Act to provide for the establishment of two bodies corporate to be called British Aerospace and British Shipbuilders, and to make provision with respect to their functions; to provide for the vesting in British Aerospace of the securities of certain companies engaged in manufacturing aircraft and guided weapons and the vesting in British Shipbuilders of the securities of certain companies engaged in shipbuilding and allied industries; to make provision for the vesting in those companies of certain property, rights and liabilities; to provide for payments to British Aerospace and its wholly owned subsidiaries, for the purpose of promoting the design, development and production of civil aircraft; and for connected purposes*, http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1977/cukpga_19770003_en_1#Legislation-Preamble [dostępne: 1.04.2009 r.].

⁶¹⁰ Z branży lotniczej nacjonalizacji podlegały: British Aircraft Corporation

Day) określony miał być przez Departament Przemysłu (*Secretary of State for Industry*). Ustalono, że przedsiębiorstwa przemysłu lotniczego przejdą na własność skarbu państwa 29 kwietnia 1977 r., a te z branży okrętowej – 1 lipca tegoż roku⁶¹¹. Ustawa przewidywała, że odszkodowanie zostanie wypłacone w formie akcji państwowych. Wartość owych akcji określona została na podstawie wartości bazowej (*base value*)⁶¹², określonej na podstawie średniej wartości akcji tych przedsiębiorstw na giełdzie londyńskiej (*London Stock Exchange*)⁶¹³ w sześciomiesięcznym okresie (*the Reference Period*) między 1 września 1973 i 28 lutego 1974 roku⁶¹⁴. Wybranie tak odległego w czasie okresu podyktowane było chęcią dokonania wyceny w oparciu o stabilny kurs akcji, ponieważ z chwilą zmiany ekipy rządzącej w 1974 roku kurs akcji przedsiębiorstw, które miały podlegać nacjonalizacji, uległ znacznej destabilizacji. Wysokość samego odszkodowania stanowiła wynik negocjacji prowadzonych między Departamentem Przemysłu a przedstawicielami właścicieli firm podlegających nacjonalizacji. Dla rozstrzygnięcia ewentualnych sporów dotyczących wysokości odszkodowań czy też wyceny powołany został specjalny Trybunał Arbitrażowy (*Arbitration Tribunal*)⁶¹⁵.

(BAC), Hawker Siddeley Aviation, Hawker Siddeley Dynamics i Scottish Aviation. Natomiast spośród przedsiębiorstw przemysłu okrętowego nacjonalizacja objęła: Ailsa Shipbuilding Company, Appledore Shipbuilders, Austin & Pickersgill, Brooke Marine, Cammel Laird Shipbuilders, Clellands Shipbuilding Company, Ferguson Shipbuilders, Goole Shipbuilding & Repairing Company, Govan Shipbuilders, Hall, Russel & Company, Rob Caledon Shipbuilders, Scotts Shipbuilding and Engineering Company & Lithgows, Smiths Dock Company, Sunderland Shipbuilders, Swan Hunter Shipbuilders Ltd., Vickers Ltd. Shipbuilding Group, Vosper Thornycroft, Yarrow Shipbuilders, Barclay Curle and Company, George Clarke & NEM, Hawthorn Leslie and Company, John G. Kincaid and Company.

⁶¹¹ Section 19 i 20. Pełny tekst ustawy dostępny na stronach Office of Public Sector Information, pod adresem: http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1977/cukpga_19770003_en_1 [dostępne: 29.03.2009 r.].

⁶¹² Section 35(3).

⁶¹³ Jeżeli firma nie była notowana na giełdzie, wartość obliczana była na podstawie hipotetycznych notowań giełdowych stanowiących symulację kursu, „gdyby firmy te były notowane” (*if they had been listed*), Section 38(1).

⁶¹⁴ Section 37(1).

⁶¹⁵ Council of Europe, *Case of Lithgow and Others v. The United Kingdom*,

Proponowany system kompensacji spotkał się ze sprzeciwem wielu przedstawicieli znacjonalizowanych przedsiębiorstw. Między 1977 a 1981 do Europejskiej Komisji Praw Człowieka wpłynęły następujące skargi indywidualne w trybie art. 34 EKPCz⁶¹⁶ przeciwko Zjednoczonemu Królestwu Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej związane właśnie z ową ustawą nacjonalizacyjną: 9006/80: Sir William Lithgow, 9262/81: Vosper Ltd, 9263/81: The English Electric Company Ltd., Vickers Ltd, 9265/81: Banstonian Company, Northern Shipbuilding & Industrial Holdings Ltd, 9266/81: Yarrow PLC, Sir Eric Yarrow, M & G Securities Ltd., Mrs Monique Augustin-Normand, 9313/81: Vickers. 9405/81: Dowsett Securities Ltd., FFI (UK Finance) PLC, The Prudential Assurance Company Ltd⁶¹⁷.

Nie kwestionując zasadności samej nacjonalizacji, skarżący zarzucali, że przewidziany w ustawie nacjonalizacyjnej system kompensacji (odszkodowań) jest krzywdzący i dyskryminacyjny, dlatego stanowi naruszenie Art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji⁶¹⁸. Twierdzili również, iż wymóg spełnienia warunków wynikających z ustawy (krajowej) wyrażony w drugim zdaniu Protokołu nr 1 nie został wypełniony, gdyż odszkodowanie nie obejmowało pełnej wartości nacjonalizowanych przedsiębiorstw⁶¹⁹. Ponadto dowodzili, że protokół ów w tym przypadku należy interpretować, łącząc go z art. 14 Konwencji dotyczącym zakazu dyskryminacji⁶²⁰.

Poza tym skarżący zgłaszali naruszenie art. 6 § 1 Konwencji, dotyczącego prawa do rzetelnego procesu sądowego⁶²¹. Sir William Lithgow dowodził, że miało miejsce naruszenie tego artykułu zgodnie z

Strasbourg 1986, s. 5–37.

⁶¹⁶ Na temat skarg indywidualnych do EKPCz por. A. Redelbach, *Strasbourg bliżej. Skargi indywidualne do Europejskiej Komisji Praw Człowieka*, Poznań 1996, s. 83 i n.

⁶¹⁷ Council of Europe, *Case of Lithgow...*, s. 2.

⁶¹⁸ A. Bińczyk-Missala, *op. cit.*, s. 264.

⁶¹⁹ M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 1316.

⁶²⁰ A. Bińczyk-Missala, *op. cit.*, s. 254. Por. także: M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2009, s. 485 i n. (i cytowane tam orzecznictwo).

⁶²¹ Więcej na temat standardów dostępu do sądu, które wprowadza art. 6 Konwencji, por.: J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*. Kraków 2004, s. 124 i n.

interpretacją dokonaną przez Europejski Trybunał w sprawie *Golder*⁶²². Skarżący pozbawiony zostać miał prawa do niezawisłego sądu w celu określenia zakresu swoich praw dotyczących odszkodowania⁶²³. W swoim raporcie ogłoszonym 7 marca 1984 r. Europejska Komisja Praw Człowieka wyraziła opinię, że nie miało miejsce naruszenie żadnego z artykułów Konwencji, na które powoływali się skarżący⁶²⁴, po czym skargi, jako połączona sprawa 2/1984/74/112–118: *Lithgow i inni*, zostały przedstawione do ich rozstrzygnięcia przed ETPCz⁶²⁵.

3. Orzecznictwo dotyczące art. 1 Protokołu nr 1

Trybunał przywołał orzeczenie w sprawie *Marckx*⁶²⁶, podkreślając, że art. 1 Protokołu nr 1 przez uznanie prawa do poszanowania mienia gwarantuje w istocie (*in substance*) prawo do własności. Analizując dalej ten przepis, Trybunał odwołał się do swojego wcześniejszego orzeczenia

⁶²² *Golder v. Wielka Brytania* (orzeczenie z 21.02.1975 r., skarga 4451/70, A. 18); por. M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo. Tom I. Prawo do rzetelnego procesu sądowego*, Kraków 2001, s. 21–65 i 67–75.

⁶²³ Więcej na ten temat por.: I. Nakielska, *Prawo do własności w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Gdańsk 2002, s. 163 i n.; por. też: orzeczenie ETPCz w sprawie *Aka v. Turcja* (orzeczenie z 23.09.1998 r., raport EKPCz z 9.09.1998 r., skarga 19639/92). Ze względu na swoją specyficzną sytuację część skarżących dowodziła również, że miało miejsce naruszenie także innych artykułów Konwencji: art. 13 – prawa do skutecznego środka odwoławczego, art. 17 – zakazu nadużycia prawa i art. 18 – granic stosowania ograniczeń prawa; por. A.M. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 1316.

⁶²⁴ Z zachowaniem podziału na poszczególne artykuły Komisja głosowała następująco: art. 1 Protokołu nr 1 – 13 do 3; art. 14 – 15 do 1, z jednym głosem wstrzymującym; pozostałe jednogłośnie.

⁶²⁵ Sygnatura sprawy 2/1984/74/112–118. Druga liczba oznacza rok, w którym sprawa trafiła do sądu, Pierwsza liczba jest numerem sprawy w danym roku. Dwie ostatnie liczby oznaczają odpowiednio jej miejsce na liście spraw i numer zgłoszenia przedstawionego Komisji.

⁶²⁶ Sprawa *Marcx v. Belgia* (skarga 6833/74); na ten temat por.: Z. Brodecki (red.), *Ochrona praw jednostki*, Warszawa 2004, s. 150 i n. Orzeczenia ETPCz nie są *de iure* precedensami, ale jest dość częste, że Trybunał przywołuje swoją wykładnię dokonaną we wcześniejszych orzeczeniach; por. M. Balczerzak, *Zagadnienie precedensu w prawie międzynarodowym praw człowieka*, Toruń 2008, s. 163 i n.

w sprawie *Sporrong i Lönnroth*⁶²⁷, w którym wskazuje zawarte w przytoczonym artykule trzy podstawowe normy prawne (*three distinct rules*). Pierwsze zdanie pierwszego paragrafu artykułu wyraża ogólną zasadę pokojowego poszanowania mienia. Druga zasada stanowi, że pozbawienie własności dopuszczalne jest tylko pod pewnymi warunkami. Trzecia zasada daje państwu prawo do ograniczania swobody korzystania z mienia, zaznaczając jednak, że działanie takie musi być przedsięwzięte w interesie publicznym (lub w celu zabezpieczenie spłaty podatków lub kar)⁶²⁸. Nawiązując zaś do orzeczenia w sprawie *James i inni*, ETPCz zauważył, iż mimo że zasady te dają się wyodrębnić (*distinct*), to jednak nie mogą być stosowane oddzielnie⁶²⁹. Według Trybunału zasady: druga i trzecia, regulujące stopień ingerencji państwa w prawo do poszanowania mienia, powinny być stosowane z poszanowaniem pierwszej – ogólnej zasady. Trybunał uznał, że w tym przypadku obiektywnie zaistniał fakt „pobawienia własności” (*deprived of [their] possession*)⁶³⁰.

Stwierdziwszy, że fakt ten miał miejsce, ETPCz zajął się stwierdzeniem, czy nastąpiło to „w interesie publicznym” i „na warunkach przewidzianych przez ustawę”. Zarzut o niezgodność ustawy z interesem publicznym dotyczył sposobu, w jaki regulowana była kwestia kompensacji. Owa niezgodność polegać miała na tym, że wycena wartości spółek dokonana została w sposób arbitralny poniżej rzeczywistej wartości⁶³¹. Właśnie ta arbitralność wyceny według skarżących

⁶²⁷ Sprawa *Sporrong & Lonroth v. Szwecja*, orzeczenie z 23.09.1982 r., A. 52, § 62. Zob. również inne przywoływane już orzeczenia: *Holy Monasteries v. Grecja* z 9.12.1994 r., A. 301-A, § 56; *Phocas v. Francja* z 23.04.1996 r., RJD1996-II, § 51; *Matos e Silva v. Portugalia* z 16.09.1996 r., RJD 1996-IV, § 81; *National & Provintional Building Society v. Wielka Brytania* z 23.10.1997 r., RJD1997-VIII.

⁶²⁸ S. Żukowska-Jarosz (red.), *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Teksty źródłowe*, Wrocław 2002, s. 247.

⁶²⁹ Orzeczenie *James i inni v. Wielka Brytania*, § 37, A. 98, s. 17.

⁶³⁰ Por. § 107 orzeczenia, A. 102, s. 39.

⁶³¹ We wcześniejszym orzeczeniu *James i inni v. Wielka Brytania* znalazło się jasno sformułowane stanowisko Trybunału mówiące, że wartość kompensacji nie musi odpowiadać pełnej wartości pozbawianego mienia. Por. § 54 tego orzeczenia, A. 98, s. 36: „Article 1 (P1-1) does not, however, guarantee a right to full compensation in all circumstances (...)”. Por. także: orzeczenie w sprawie *Holy Monasteries v. Grecja* z 9.12.1994 r., skarga 13092/87, 13984/88, A. 301-A.

stanowić miała też naruszenie warunków przewidzianych w ustawie. Trybunał nie podzielił jednak tego stanowiska. Uznał, że obowiązek wypłacenia odszkodowania wynika z brzmienia całego artykułu, a nie z samego „interesu publicznego”, który nie obejmuje obowiązku kompensacji. Trybunał stwierdził także, iż drugi z warunków, jaki musi być spełniony podczas pozbawiania własności, wymaga, żeby istniał w porządku krajowym wystarczająco precyzyjny przepis (*adequately accessible and sufficiently precise*), co według Trybunału miało miejsce. Dlatego strasburski trybunał nie przychylił się tu do wniosków skarżących⁶³².

Następnie Trybunał zajął się interpretacją użytego w drugim zdaniu Art. 1 Protokołu nr 1 terminu „ogólne zasady prawa międzynarodowego”. Nie podzielił on argumentacji skarżących, mówiącej, że zgodnie z tymi zasadami należy się odpowiednie i rzeczywiste odszkodowanie przyznawane bez zbędnej zwłoki (*prompt, adequate and effective*), które obejmować powinno także obywateli, a nie tylko cudzoziemców. Trybunał, powołując się na swoje wcześniejsze orzeczenie *James i inni*, wskazał, iż odniesienie do tych ogólnych zasad nie dotyczy sytuacji, w których państwo pozbawia własności swoich obywateli⁶³³. Skarżący zwracali uwagę, że użyte w art. 1 Protokołu nr 1 określenie „nikt” obejmuje zarówno cudzoziemców, jak i obywateli⁶³⁴. Mimo że argumentacja ta językowo była bez zarzutu, Trybunał stwierdził, iż pozycja cudzoziemców na gruncie prawa krajowego jest słabsza niż obywateli tego państwa i dlatego właśnie artykuł ten umożliwia im bezpośrednie korzystanie z Konwencji. Z tych samych powodów Trybunał odrzucił zarzut, że rozróżnienie standardu ochrony w zależności od obywatelstwa stanowić będzie naruszenie art. 14 Konwencji, formułującego zakaz dyskryminacji. Różne traktowanie (tu w zależności od obywatelstwa) nie oznacza automatycznie dyskryminacji, jeżeli tylko ma obiektywne i słuszne usprawiedliwienie (*objective and reasonable justification*)⁶³⁵.

⁶³² Na ten temat również por. S. Jarosz-Żukowska, *Prawo do własności...*, s. 287 i n.

⁶³³ Orzeczenie *James i inni v. Wielka Brytania*, A. 98, s. 38–40, § 58–66: „The Commission has consistently held that the principles in question are not applicable to a taking by a State of the property of its own nationals. The Government supported this opinion. The Court likewise agrees with it (...)”.

⁶³⁴ A.M. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 1317.

⁶³⁵ Por. też: orzeczenie w sprawie *Abdulaziz, Cabales i Balkandali* z 28.05.

Zatem ogólne zasady prawa międzynarodowego nie mają zastosowania do sytuacji, kiedy państwo pozbawia własności swoich obywateli.

W następnej kolejności ETPCz zajął się kwestią prawa do kompensacji (odszkodowania). Art. 1 Protokołu nr 1 w ogóle nie reguluje tego zagadnienia. Trybunał wskazał, że systemy prawne krajów–sygnatariuszy Konwencji uznają sytuację wywłaszczenia bez rekompensaty za zupełnie wyjątkową i jako zasadę uznają, że pozbawienie własności musi zostać skompensowane. Podobna zasada musi również obowiązywać na gruncie Konwencji, bez niej bowiem ochrona własności, którą gwarantuje art. 1 Protokołu nr 1, byłaby zdaniem Trybunału iluzoryczna⁶³⁶. Przypominając swoje orzeczenie w sprawie *Sporrong i Lönnroth*, Trybunał zwrócił uwagę, że pozbawienie własności może być dokonane tylko w interesie publicznym, ale nawet wtedy musi istnieć proporcjonalność (*fair balance*) użytych środków w stosunku do celu, jaki ma zostać osiągnięty⁶³⁷. Strona skarżąca nie kwestionowała jednak sensu i legalności nacjonalizacji.

Skoro nie ulega wątpliwości, że istnieje obowiązek wypłacenia odszkodowania za znacjonalizowane mienie, pojawia się pytanie o jego wysokość. Trybunał podzielił opinię Europejskiej Komisji Praw Człowieka, że pozbawienie własności bez odszkodowania o wartości wystarczająco odpowiadającej (*reasonably related*) wartości zajmowanego mienia uznawane będzie za nieproporcjonalną ingerencję (*disproportionate interference*) w prawo własności⁶³⁸. Trybunał nie zgodził się wszakże ze stanowiskiem skarżących, według którego nacjonalizację należy traktować tak jak każde inne pozbawienie własności. Uznał, że upaństwowienie (szczególnie dużych przedsiębiorstw) jest

1985 r. (skargi: 9214/80; 9473/81; 9474/8).

⁶³⁶ I. Nakielska, *op. cit.*, s. 193.

⁶³⁷ Por. § 69 orzeczenia (A. 52, s. 26): „(...) For the purposes of the latter provision, the Court must determine whether a fair balance was struck between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual’s fundamental rights (...)”. Na temat zakresu ingerencji państwa w prawo własności por. orzeczenia: *James i inni v. Wielka Brytania* z 21.02.1986 r., A. 98, § 38, oraz *Poiss v. Austria* z 23.04.1987 r., A. 117, § 64.

⁶³⁸ C. Mik, *Ochrona prawa własności w prawie europejskim*, [w:] T. Jasudowicz, C. Mik (red.), *O prawach człowieka w podwójną rocznicę Paktów. Księga pamiątkowa w hołdzie Profesor Annie Michalskiej*, Toruń 1996, s. 220.

materią bardziej skomplikowaną i państwo, znając lepiej niż sąd międzynarodowy lokalne okoliczności, powinno mieć szeroki margines swobody przy ocenie wartości kompensacji. Ponadto państwo wyważyć musi rację indywidualnych podmiotów (uprawnionych do odszkodowania) i interesu publicznego⁶³⁹. W związku z tym Europejski Trybunał może orzekać na temat wysokości odszkodowań, tylko jeżeli uzna, że państwo przekroczyło ów szeroki margines swobody⁶⁴⁰.

Wskazawszy ogólne zasady przyznawania odszkodowań za znacjonalizowane mienie, Trybunał zajął się sprawdzeniem, czy kompensacja wypłacona skarżącym spełniła te standardy. Główne zarzuty skarżących dotyczyły wyceny spółek nienotowanych na giełdzie, których „wartość bazowa”, będąca podstawą wyceny, obliczona została na podstawie prognozy ich kursu, jak gdyby były one tam notowane w okresie wskazanym w ustawie⁶⁴¹. Skarżący twierdzili, że ta metoda jest niesprawiedliwa. Trybunał zauważył, że parlament brytyjski przyznał, że w pewnych sytuacjach wycena może być krzywdząca, jednak zasadniczo nie dopatrywał się naruszenia art. 1 Protokołu nr 1. Prawidłowość wyceny rozpatrywana była przez Trybunał strasburski osobno dla poszczególnych uczestników postępowania, bo każdy z nich powoływał się na nieco inne parametry wpływające, ich zdaniem niekorzystnie, na wycenę wartości firmy⁶⁴². Ostatecznie jednak nie stwierdził, ażeby którekolwiek z od-

⁶³⁹ M. Kępiński, *Prawo do posiadania własności*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Prawa człowieka – model prawny*, Wrocław 1991, s. 430.

⁶⁴⁰ Por. orzeczenie z 8.07.1986 r., A. 102, § 122, s. 44–45: „(...) Accordingly, the Court’s Power of review in the present case is limited to ascertaining whether the decisions regarding compensation fell outsider the United Kingdom’s wide margin of appreciation; it will respect the legislature’s judgement in this connection unless that judgement was manifestly without reasonable foundation”.

⁶⁴¹ Sections 36–41.

⁶⁴² Zarzuty te dotyczyły: różnicy między wypłaconą kompensacją a wyceną dokonaną we wskazanym ustawą okresie (*Kincaid and Yarrow Shipbuilders cases*); objęcia odszkodowania podatkiem od zysków kapitałowych (*Kincaid case*); użycia metody wyceny opartej na przychodzie, a nie wartości aktywów spółki (*Kincaid case*); użycia wobec spółki–córci tej samej metody wyceny, co wobec spółki–matki (*Yarrow Shipbuilders case*); braku w ustawie nacjonalizacyjnej mechanizmu chroniącego przed spadkiem wartości spółek w związku wypłatami z tytułu dywidend (*BAC case*); znacznego opóźnienia w wypłacie odszkodowania (*Vickers Shipbuilding case*); niesprawiedliwości w

szkodowań naliczone zostało w sposób nieprawidłowy. Konkludując, Trybunał uznał, że art. 1 Protokołu nr 1 nie został naruszony.

4. Orzecznictwo dotyczące art. 14 Konwencji w związku z art. 1 Protokołu nr 1

Przed rozpoznaniem sytuacji poszczególnych skarżących Trybunał przywołał swoje orzeczenie *Belgian Linguistic*⁶⁴³ i zawartą w nim interpretację art. 14 Konwencji. Artykuł ten według Trybunału nie zabrania każdej różnicy w traktowaniu podczas korzystania z praw zawartych w Konwencji. Zabezpiecza on jedynie przed nierównym traktowaniem o charakterze dyskryminacyjnym (*discriminatory treatment*)⁶⁴⁴. Przez traktowanie takie rozumie się każde traktowanie, które nie jest uzasadnione słusznym i odpowiednio uzasadnionym celem (*has no objective and reasonable justification*) oraz gdy dobór środków nie jest proporcjonalny do zamierzonego celu (*reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised*)⁶⁴⁵. Ponadto państwa-sygnatariusze Konwencji posiadają pewien margines swobody w określaniu, kiedy dopuszczalne jest różne traktowanie w analogicznych sytuacjach⁶⁴⁶.

Pierwszy zarzut naruszenia art. 14 dotyczył tego, że zdaniem skarżących zostali oni potraktowani gorzej niż przedstawiciele innych firm podlegających nacjonalizacji na podstawie tej samej ustawy⁶⁴⁷.

wycenie we wskazanym okresie w związku z istniejącymi w tym czasie kontraktami na opcje walutowe obniżające wartość firmy (*Brooke Marine case*); różnicy między wypłaconym odszkodowaniem a wartością środków na koncie firmy w chwili nacjonalizacji (*Kincaid, Vosper Thornycroft, BAC, Hall Russell and Brooke Marine cases*).

⁶⁴³ *Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium”*, skargi 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64; orzeczenie z 23.07.1968 r., A. 6.

⁶⁴⁴ Zob. M.A. Nowicki, *Kamienie Milowe. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Warszawa 1996, s. 426 i n.

⁶⁴⁵ Podobnie na ten temat Trybunał wypowiedział się w orzeczeniu *Rasmussen* z 28.11.1984 r., A. 87, § 35, s. 13 i § 38, s. 14.

⁶⁴⁶ R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2002, s. 177.

⁶⁴⁷ Sprawy dotyczyły: objęcia odszkodowania podatkiem od zysków kapitałowych (*Kincaid case*), użycia metody wyceny opierającej się na przychodach firmy, a nie na wartości aktywów (*Kincaid case*), jednakowego potraktowania

Ponadto jeden ze skarżących twierdził, że odebranie mienia na podstawie ustawy nacjonalizacyjnej jest obliczane w sposób mniej korzystny niż ten, który przewiduje inna ustawa także regulująca przejęcie przez państwo własności prywatnej (*compulsory purchase legislation*)⁶⁴⁸. Według skarżącego sytuacja prawna podmiotów podlegających wspomnianej ustawie i jego jest taka sama.

Trybunał uznał, że wszelkie różnice w traktowaniu poszczególnych podmiotów mają swój słuszny i uzasadniony cel, a jeżeli nawet ustawa nacjonalizacyjna rzeczywiście gorzej traktuje niektóre z nich, to jednak wynika to z ich indywidualnej sytuacji, nie zaś z samej ustawy, która przewiduje jednakowe kryteria dla wszystkich podmiotów. Dlatego też stwierdził, że naruszenia art. 14 Konwencji nie było⁶⁴⁹.

5. Orzecznictwo dotyczące art. 6 § 1 Konwencji

Na wstępie Trybunał zaznaczył, że prawo do odszkodowania na podstawie ustawy nacjonalizacyjnej w związku z utratą własności jest bez wątpienia „prawem obywatelskim”⁶⁵⁰. Artykuł 6 Konwencji obejmuje kwestie sporne (*disputes*) w sprawach cywilnych dotyczących praw i obowiązków (*rights and obligations*), wynikających z prawa krajowego, nie wskazując jednocześnie treści owych praw i obowiązków⁶⁵¹. W związku z tym Trybunał uznał za dopuszczalne zbadanie brytyjskiej ustawy nacjonalizacyjnej pod kątem jej zgodności z tym artykułem⁶⁵².

firm rozwijających się i tych upadających (*Vosper Thornycroft, Hall Russell and Brooke Marine case*) oraz użycia w stosunku do spółki–córkę tej samej metody wyceny, co wobec spółki–matki (*Yarrow Shipbuilders case*).

⁶⁴⁸ *Vosper Thornycroft and Brooke Marine cases*; chodziło tu o tzw. Compulsory Purchase Act 1965 (c. 56).

⁶⁴⁹ Por. § 178–198 orzeczenia, A. 102, s. 60–63.

⁶⁵⁰ Ograniczenie tego „prawa obywatelskiego” wynikać może także z działań związanych ze zwalczaniem terroryzmu; por. zleconą przez Radę Europy analizę: I. Cameron, *The European Convention on Human Rights, Due Process and United Nations Security Council Counter-Terrorism Sanctions*, Strasbourg 2006, s. 12 i n.

⁶⁵¹ B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balczerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*. Toruń 2005, s. 275. Podobna interpretacja tego artykułu pojawia się również w § 81 orzeczenia w sprawie *James i inni v. Wielka Brytania*.

⁶⁵² Por. § 192 orzeczenia z 8.07.1986 r., A. 102, s. 64: „(...) It follows that in the present case Article 6 para. 1 (art. 6-1) is applicable in so far as the applicants

Sir William Lithgow twierdził, że naruszenie art. 6 § 1 polegało na pozbawieniu go dostępu do niezawisłego sądu, który pozwoliłby mu na określenie zakresu prawa do odszkodowania (tj. jego wysokości). Zarzut dotyczył powołanego ustawą nacjonalizacyjną trybunału arbitrażowego, przed którym udziałowcy przedsiębiorstw będących przedmiotem tej ustawy nie występowali bezpośrednio, ale przez specjalnych przedstawicieli (*Stockholders Representatives*⁶⁵³), i który zdaniem skarżącego nie był „niezawisłym i bezstronnym sądem” (*independent and impartial tribunal*) w rozumieniu Konwencji. Trybunał przywołał tezy z orzeczenia *Ashingdane*⁶⁵⁴. Po pierwsze – prawo do sądu nie jest absolutne i może podlegać ograniczeniom, np. terminom ustawowym lub okresem przedawnienia, zabezpieczeniom kosztów, regulacjom dotyczącym nieletnich lub osób umysłowo chorych (*by its very nature calls for regulation by the State, regulation which may vary in time and in place according to the needs and resources of the community and of individuals*)⁶⁵⁵.

Wprowadzając te ograniczenia, państwa-sygnatariusze posiadać muszą pewien margines swobody w ocenie, czy odpowiadają one standardom Konwencji. Jednak, jak zauważył Trybunał, żadne z nich nie może utrudniać dostępu do sądu w sposób naruszający samą istotę tego prawa (*to such an extent that the very essence of this right is impaired*). Ponadto żadne z ograniczeń dostępu do sądu nie będą zgodne z art. 6 par. 1, jeżeli nie były wprowadzone w słusznym celu (*legitimate aim*) oraz gdy nie są proporcjonalne do tego celu⁶⁵⁶. System rozstrzygania sporów wprowadzony ustawą nacjonalizacyjną nie dawał, co prawda, udziałowcom bezpośredniego dostępu do sądu, ale umożliwiał pełne poinformowanie trybunału arbitrażowego o ich stanowisku przez wystę-

may reasonably have considered that there was causa for alleging non-compliance with the statutory compensation provisions”.

⁶⁵³ Section 41(1).

⁶⁵⁴ Orzeczenie z 28.05.1985 r., skarga 8225/78 (A. 93, s. 24–25, § 57); zob. szerzej: A.M. Nowicki, *Europejski Trybunał...*, s. 243 i n.

⁶⁵⁵ Por. § 194 orzeczenia, A. 102, s. 64.

⁶⁵⁶ Na temat ograniczeń w prawie dostępu do sądu, poza wyżej wymienionymi, Trybunał wypowiedział się w następujących orzeczeniach; *Kreuz v. Polska* (19.06.2001, 28249/95), *Airey v. Irlandia* (9.10.1979, 6289/73), *Quaranta v. Szwajcaria* (24.05.1991, 12744/87), *Benham v. Wielka Brytania* (10.06.1996, 19380/92), *Artico v. Włochy* (13.05.1980, 6694/74).

pujących w ich imieniu przedstawicieli⁶⁵⁷. Ponadto system przewidywał możliwość zmiany reprezentującej ich osoby w chwili, kiedy uznaliby, że ta nie broni ich interesów prawidłowo. W związku z tym Trybunał nie doszukał się tu naruszenia art. 6 § 1 Konwencji⁶⁵⁸.

Następny zarzut dotyczący niezgodności brytyjskiej ustawy nacjonalizacyjnej z art. 6 § 1 Konwencji wskazywał na niezachowanie w przewidzianej tą ustawą procedurze rozstrzygnięcia sporów „rozsądnego terminu” ich rozstrzygnięcia (tzn. ustalenia wysokości odszkodowania)⁶⁵⁹. Trybunał zwrócił uwagę, że rzeczywiście nie doszło do zakończenia postępowania przed trybunałem arbitrażowym, ale zamiast tego przedstawiciele akcjonariuszy wynegocjowali wysokość kompensacji z przedstawicielami Departamentu Przemysłu. Postępowanie to zatem nie zostało zakończone w ogóle, ale zastąpione (za zgodą stron) przez ustalenie wysokości odszkodowania w drodze negocjacji⁶⁶⁰. Dlatego, zdaniem Trybunału, nie można mówić, że sprawa nie została zakończona w „rozsądnym czasie” przed sądem. W świetle powyższej argumentacji Trybunał nie znalazł dostatecznych powodów, żeby stwierdzić naruszenie art. 6 § 1 Konwencji⁶⁶¹.

6. Podsumowanie

Nie doszukując się naruszenia art. 1 Protokołu nr 1, artykułów: 14 i 6 § 1 Konwencji, a także zgłaszanego przez niektóre strony postępowania naruszenia art. 13, 17 i 18 Konwencji, Europejski Trybunał w składzie pod przewodnictwem sędziego Rolva Ryssdala 8 czerwca 1986 r. oddalił skargę w całości⁶⁶².

⁶⁵⁷ Więcej na temat warunków, jakie musi spełnić sąd krajowy, żeby uczynić zadość wymogom stawianym przez art. 6 Konwencji: A. Łopatka, *Jednostka. Jej prawa człowieka*, Warszawa 2002, s. 84.

⁶⁵⁸ Por. § 203, A. 102, s. 67.

⁶⁵⁹ *Vosper Thornycroft, BAC, Hall Russell, Yarrow Shipbuilders, Vickers Shipbuilding and Brooke Marine cases*.

⁶⁶⁰ Por. § 199, A. 102, s. 65–66.

⁶⁶¹ Zob. na temat prawa do sądu: T. Janeczek, *Prawo obywatela do sądu*, [w:] P. Bańka, A. Bisztyga, M. Jagielska, M. Jagielski, Z. Kantyka, C. Martysz, R. Mojak, J. Sobieraj, T. Sośniak (red.), *Prawa człowieka. Humanistyczne Zeszyty Naukowe*, 1997, nr 4, Katowice 1997, s. 80 i n.

⁶⁶² Stwierdzenie braku naruszenia poszczególnych artykułów zapadło następującym stosunkiem głosów: art. 1 Protokołu nr 1 (w związku z tym, że

Omawiane orzeczenie uznawane jest za jedno z najważniejszych dotyczących poszanowania mienia. Podstawowym zagadnieniem, jakie wyłania się z tej sprawy, jest pytanie, kiedy państwo może pozbawić własności swoich obywateli i na jakich zasadach musi im to zrekompensować. Art. 1 Protokołu nr 1 jasno wskazuje, że odebranie mienia może nastąpić jedynie „w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę”⁶⁶³. Artykuł ten jednak nie wspomina o odszkodowaniu za utracone mienie. Trybunał stanął na stanowisku, że istnienie tego obowiązku wynika z całego przepisu, bez tego bowiem ochrona własności gwarantowana przez Konwencję byłaby fikcją. Sprawą budzącą najwięcej kontrowersji była jednak wysokość odszkodowania. Trybunał tutaj uznał rację państwa, na które co prawda nałożył obowiązek wypłaty odszkodowania „wystarczająco odpowiadającego” wartości nacjonalizowanego mienia, ale wyraźnie zazaczył, że Konwencja nie gwarantuje pełnego odszkodowania. Pozostawił zatem organom państwa szeroki zakres swobody w wyważeniu racji interesu publicznego (państwa) i obywateli (tych, których własność jest nacjonalizowana)⁶⁶⁴.

Ocena zasadności takiego podejścia wymaga postawienia sobie najpierw pytania, czy działania nacjonalizujące pewne gałęzie przemysłu są korzystne dla gospodarki i państwa, a co za tym idzie – dla jego obywateli. Zakładając odpowiedź twierdzącą, ocena analizowanego orzeczenia musiałaby być pozytywna, ponieważ obniżając wartość koniecznej rekompensaty, Trybunał *de facto* ułatwił państwu dokonywanie nacjonalizacji. Z drugiej strony zakładając, że nacjonalizacja wyrządza gospodarce więcej szkody niż pożytku, skutki, jaki miało orzeczenie w sprawie *Lithgow i inni v. Wielka Brytania*, wypada uznać za niekorzystne.

brytyjska ustawa nacjonalizacyjna nie brała pod uwagę ewentualnego wzrostu wartości firmy w okresie między wyceną a samą nacjonalizacją) – 13 do 5; art. 1 Protokołu nr 1 (pod kątem zarzutów zgłaszanych przez skarżących) – 17 do 1; art. 14 w związku z art. 1 Protokołu nr 1 –jednomyslnie; art. 6 § 1 (tak jak wskazywał Sir William Lithgow) – 14 do 4; art. 6 § 1 (w związku z zarzutami pozostałych skarżących) – 16 do 2; art. 13 – 15 do 3.

⁶⁶³ A. Bieńczyk-Missala, *op. cit.*, s. 264.

⁶⁶⁴ *Lithgow i inni v. Wielka Brytania*, § 69, A. 102, s. 25–26.

Łukasz Duda, Jakub Kociubiński

Protection of property in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the *Lithgow and others v. The United Kingdom* case. Summary

This article tackles the issue of the protection of property guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (“the Convention”), which came into force on September 8, 1953. The authors focus on the issue of nationalization of private property. To analyze how The European Tribunal of Human Rights (“the Tribunal”) interprets Article 1 of Protocol no. 1 (entitled: “Protection of property”) the authors examine one of the landmark cases of the Tribunal – *Lithgow and others v. UK*. Three main issues are in the scope of this examination. The first: under what conditions can the state deprive its own citizens of their property. The second: is there any obligation imposed on the state to compensate such a loss, as it is not mentioned in the Convention. And the last: how the amount of this compensation (if it is due) should be determined.